

Recenzje

Aspekty metodologiczne oraz teoretyczne w subdyscyplinach politologii, red. Łukasz Młyńczyk, Bernadetta Nitschke, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, ss. 799

Wciąż aktualnym są pytania – jak uprawiać politologię? Jakie jest jej miejsce wśród innych dyscyplin naukowych, a zwłaszcza w obszarze poznania humanistycznego? Jaka jest waga problemów metodologicznych i teoretycznych w tej dyscyplinie? Czy jest to dyscyplina, która powinna koncentrować się wąskiej przestrzeni poznawczej, czy też sytuować w interdyscyplinarności? W obszarze tym ujawnia się aktywność „samozwańczych politologów”, „sołtysów” stojących na straży, ich zdaniem, czystości dyscyplinarnej. Działalność ta nie jest rzeczywistością służącą rozwojowi dyscypliny, a zwykle ujawnia kompleksy wielu amatorów uprawiania politologii. Zwykle odrzucają oni szerokie interdyscyplinowanie postrzeganie zjawisk i procesów kulturowo-cywilizacyjnych.

W ostatnich latach obserwuje się też inicjatywy integrujące społeczność politologiczną w Polsce, co wyraża się m.in. w organizacji konferencji poświęconych drogom rozwoju politologii w Polsce. Prezentowana książka jest planem urzeczywistnienia tego wyzwania.

Zamieszczono w książce 43 refleksy, tj. 1. O potrzebie spotkań, starań i dyskusji wokół teorii polityki i metodologii badań politologicznych; 2. Dekalog prodemokratycznego politologa; 3. Politologia a światowe rankingi – wstępne rozwiązania; 4. Metodologia jako forma samowiedzy badawczej; 5. Refleksja metodologiczna a badania politologiczne; 6. Paradygmaty wyjaśniania w naukach społecznych; 7. *Obma-*

cując słonia czyli czy istnieje jedna nauka o polityce?; 8. Teorie spiskowe jako przykład potocznej personifikacji polityki; 9. Empiryczność – normatywność. Opozycja czy koalicja?; 10. Znaczenie interpretacji w politologii. Zarys interpretacjonistycznej teorii polityki; 11. Legenda i polityka: techniki badania deformacji i myśli politycznej; 12. Mity jako przykład wartościowania w polityce i politologii; 13. Prezydentura w amerykańskich badaniach politologicznych; 14. Istota i znaczenie wyjaśniania w nauce o polityce; 15. Dynamika układów pojęciowych w nauce o polityce; 16. Wymiana głosów w zgromadzeniu decyzyjnym; 17. Zastosowanie metod i narzędzi marketingowych w pomiarze jakości rządów; 18. Teoria polityki; 19. Tetralogia klasycznej nauki o polityce. Z samowiedzy politologa; 20. Możliwości i ograniczenia teoretycznej refleksji politycznej w sytuacji uobecniania się postpolityki i celebryzacji medialnej; 21. Walka informacyjna w dyskursie politycznym; 22. Perspektywa deliberatywna jako nowy paradygmat nauk politycznych. Próba opisu zjawiska; 23. Myśl polityczna a dyskurs. Podejście rozumiejące w badaniach komunikacji politycznej okresu PRL; 24. Szanse złamania monopolu państwa na politykę; 25. Struktura a typ teorii na przykładzie wybranych teorii wiedzy; 26. Uwarunkowania przeobrażeń współczesnych państw opiekuńczych Unii Europejskiej; 27. Dylematy metodologiczne socjologii stosunków międzynarodowych; 28. Stosunki międzynarodowe – wokół wyzwań teoretycznych i metodologicznych; 29. Krytyczna analiza rozwoju stosunków międzynarodowych; 30. Cywilizacja światowa: politologia w transdyscyplinowej strategii badania; 31. Bezpieczeństwo międzynarodowe – krytyczne spojrzenie

na koncepcję analityczną i teoretyczną; 32. Krytyczne badania nad terroryzmem. Założenia, wyzwania, pułapki; 33. Problem BRSC; 34. Analiza zawartości prasy (jakościowa i ilościowa) – metoda badawcza – wspomagająca różne dyscypliny współczesnej humanistyki; 35. Analiza treści mediów jako metoda wyprowadzania wniosków, o wizerunku polityki; 36. Dyskryminacja w zatrudnieniu dziennikarzy (analiza redakcji mediów publicznych); 37. Zachowania wyborcze w rozwiniętych demokracjach na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec i Stanów Zjednoczonych Ameryki; 38. Pożytki z *Klio* nauce o polityce; 39. Historyk – politologiem?; 40. Metoda monograficzna w badaniach regionalnych na przykładzie województwa świętokrzyskiego; 41. Badania jakościowe w politologii – obraz samorządu terytorialnego *NGO* w Małopolsce – wprowadzenie; 42. Zastosowanie modelu badawczego *po pierwsze wyglądam* w analizie funkcjonowania przedstawicieli życia politycznego; 43. Model badawczy *Mēs que un club* jako narzędzie analizy trendu.

Szerokie spektrum zagadnień poznawczych ujęto w trzynaście grup, tj. 1. Wstęp; 2. Introdukcje; 3. Metateoria; 4. Empiryzm i normatywizm w politologii; 5. Proces wyjaśniania w nauce o polityce; 6. Badania ilościowe oraz jakościowe w politologii; 7. Problemy teorii polityki; 8. Problem dyskursu w politologii; 9. Państwo – władza – polityka; 10. Metody badawcze w teorii stosunków międzynarodowych; 11. Komunikowanie polityczne i media; 12. Subdyscyplinarne inspiracje dla politologii; 13. *Case Study*.

Autorzy studiów i opracowań są reprezentantami dwudziestu ośrodków akademickich, a mianowicie: 1. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu – Zbigniew Blok; 2. Uniwersytetu Gdańskiego – Andrzej Chodubski, Michał Kubiak, Katarzyna Kamińska-Moczyło; 3. Uniwersytetu Jagiellońskiego – Barbara Krauz-Mozer; 4. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach – Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Bartosz Jarosiński; 5. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – Łukasz Cięgotura; 6. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Janusz Węgrzecki; 7. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – Filip Pierzchałski; 8. Uniwersytetu Łódzkiego – Justyna Anders, Eugeniusz Ponczek; 9. Uniwersytetu Marii

Curie-Skłodowskiej w Lublinie – Czesław Maj, Ewa Maj; 10. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – Katarzyna Kaćka, Marcin Polakowski; 11. Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie – Joanna Gajda, Magdalena Mikołajczyk, Andrzej Żebrowski; 12. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – Arkadiusz Żukowski; 13. Uniwersytetu Warszawskiego – Mirosław Karwat, Tadeusz Klementewicz, Grzegorz Lisowski, Anna Magierska, Marcin Zgiep, Tomasz Żyro; 14. Uniwersytetu Wrocławskiego – Bartosz Bolechow, Łukasz Fijałkowski, Maria Gmerek, Andrzej Jabłoński, Andrzej Polus, Lucyna Szot; 15. Uniwersytetu Zielonogórskiego – Daria Arkuszewska, Weronika Górnicka, Mariusz Gulczyński, Wiesław Hładkiewicz, Adam Ilciów, Andrzej Małkiewicz; 16. PANu – Bohdan Szklarski; 17. Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie – Leszek Porębski; 18. Akademii Jana Długosza w Częstochowie – Jerzy Sielski; 19. *Viamoda* Szkoły Wyższej w Warszawie – Piotr Stefaniuk; 20. Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej *Ignatianum* w Krakowie – Mateusz Nieć.

W słowie wstępnym wskazuje się, że w ostatnim czasie polskie szkolnictwo wyższe zostało poddane wielu reformom, których konsekwencją ma być wyeksponowanie profilu praktycznego wszystkich dyscyplin nauki, w tym nauk społecznych, wobec których formuluje się zarzuty, iż w wąskim zakresie wyposażają absolwentów w narzędzia praktycznie przydatne na współczesnym rynku pracy. Zauważa się, że siłą polskiej politologii pozostaje właściwe zachowanie proporcji między tym co bada się a tym w jaki sposób można to czynić. Pod tym względem współcześni teoretycy polityki i specjaliści w zakresie metodologii stają się w coraz większym stopniu nie tylko kontynuatorami kierunków i szkół istniejących w nauce światowej, lecz starają się prezentować zupełnie nowe podejścia i sposoby badania. Autorzy studiów i opracowań reprezentują pokolenia wszystkich polskich politologów.

W dekalogu prodemokratycznego politologa wskazuje się pryncypia i metodologiczne reguły rozpoznawania i wyjaśniania zjawisk politycznych. Wskazuje się na założenia: 1. Bycia politologiem a nie politykiem; 2. Bycia politologiem stronnicy socjocentrycznie – opozy-

ejnie wobec kratocentrycznych interpretacji polityki; 3. Pojmowania prodemokratyczności jako opowiadanie się za wyrównywaniem politycznych uprawnień i obowiązków oraz społecznych szans życiowych całych i wszystkich narodów; 4. Uznawania, że predemokratyczna stronność wymaga preferowania kompromisowości a nie konfliktowości w polityce; 5. Opowiadania się za służebnością przez pomoc w rozumieniu procesów politycznych – przeciwko służalczości zarówno wobec rządzących, jak i populistycznych zapotrzebowań; 6. Wyrokowania na podstawie czynów a nie słów – to podstawowa reguła warsztatu politologicznego; 7. Zorientowania historiozoficznego – wiedzę o prawidłowościach procesów politycznych dedukować z powtarzalności pokrewnych zjawisk w dziejach ludzkości; 8. Uznania, że prodemokratyczny politolog powinien badać nie tylko zdrowe, lecz i chore aspekty polityki i politologii oraz sugerować adekwatne remedia profilaktyki i kurowania; 9. Uznawania osobistej odpowiedzialności za to co się publicznie jako wiedzę o polityce z własnych badań i konstatacji innych naukowców; 11. Upubliczniania wiedzy o polityce – zgodnie z demokratycznymi zasadami wolności słowa oraz obowiązku transparentności polityki, a zarazem i politologii.

Dalej zauważa się, że współczesna nauka oraz edukacja podlega silnym procesom unifikacyjnym, a przede wszystkim globalnej parametryzacji. Istotne miejsce odgrywają różnorodne rankingi określające, poprzez uporządkowaną informację pozycję danego ośrodka w sferze nauki i edukacji na świecie i w kraju. Geneza tych rankingów jest dość krótka, odbywa się od lat 90. XX w. Popularność, a przede wszystkim znaczenie rankingów rośnie. Na bazie wyników rankingów konstruuje się kierunki polityki edukacyjnej i naukowej państwa (m.in. w zakresie alokacji środków finansowych, jak i rozwiązań innowacyjnych).

Odnosząc się do kwestii metodologicznych zauważa się, że współcześnie wiedza naukowa postrzegana jest jako spleciona sieć przekonań, paradygmatów, teorii, w której wszystkie nici wspierają się wzajemnie tworząc zwartą strukturę. Owa struktura nie posiada jednej podstawy co dowodzi, że nie istnieje nic takiego jak jedynie założenia, ważne dla wszystkich twierdzeń;

niemniej jednak oczekuje się od niej, że będzie się odnosiła do zjawisk realnych. Podkreśla się, że cecha naukowości nie jest przypisywana danej dziedzinie badań ze względu na zawarte w niej treści, dotyczące przedmiotu jej badania, lecz ze względu na metodę, w jakie treści, dotyczące przedmiotu jej badania, lecz ze względu na metodę, jak i treści te są usystematyzowane, analizowane i uzasadniane.

Prezentując paradygmaty wyjaśnienia w naukach społecznych, podkreśla się kompleksowe modele wyjaśniania zjawisk/procesów politycznych (polityka publiczna, kampanie wyborcze, procesy transformacji państw pod wpływem globalizacji i europeizacji) powinny brać pod uwagę wskazówki metodologiczne krytycznego realizmu. Niezbędne jest zachowanie zrównoważonej perspektywy badawczej między analizą aktora (intencje, strategie, podmiotowość) oraz analizą struktur społecznych i politycznych. Przyczynowość w procesie wyjaśniania naukowego przysługuje zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym strukturom wpływającym na kształt rzeczywistości.

Dalej zauważa się, że w wielu koncepcjach metodologicznych przeciwstawia się empiryczną politologię normatywnej nauce o polityce. Dostarcza się tu bogatej wiedzy faktograficznej i eksplanacyjnej. Podkreśla się też, że metody badawcze stosowane w politologii pozwalają na poszukiwanie odpowiedzi dotyczącej naukowego, a więc zobiektywizowanego, poznania zjawisk i procesów politycznych. Zauważa się też, że w polityce wykorzystuje się mity – zjawisko trudno definiowane i wieloznaczne, aczkolwiek bardzo skuteczne, naruszające w sposób bezdyskusyjny pewien określony sposób myślenia. Każdy mit stwarza własny układ odniesienia, własny porządek, własną rzeczywistość wyobrażalną, gdzie rządzi mitologiczny układ odniesienia do świata zewnętrznego.

Charakteryzując znaczenie wyjaśnienia w nauce o polityce wskazuje się, że coraz większą popularnością cieszy się pogląd o znaczeniu tzw. „metodologii otwartej”, która nawiązuje do koncepcji „nauki rozumującej” zorientowanej na szeroką refleksję teoretyczną „wycinkową” związaną jedynie z empirią.

Za aksjomaty treści polityki uznaje się: a) świat jest całością; b) świat jest procesem; c) źródłem

dynamik i historii jest jednostka; d) działanie jednostki motywuje wolność. Zauważa się też, że w rozpoznawaniu teorii polityki istotna jest refleksja dotycząca samej istoty pojęcia „polityka”. Przekonuje się, że dyskurs polityczny jest nieustanną walką informacyjną w sferze polityki, w trakcie której strony konfliktu dążą do zdyskredytowania partii przeciwnej w oczach społeczeństwa wykazując nieudolność, brak kompetencji w prowadzeniu, m.in. polityki w sferze wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa.

O dorobku teoretycznym aktywności badawczej w obszarze określanym jako nauce o stosunkach międzynarodowych – coraz chętniej nazywanej także internacjologią – znacznie łatwiej wypowiadać się krytycznie niż szukać w niej elementów pozytywnych. Pojęcie „stosunki międzynarodowe” budzi wątpliwości, jako że nie precyzuje bowiem pola badania.

Wobec mnogości różnych definicji polityki, zwykle przyjmuje się, że jest działalność społeczna wiążąca się zdobywaniem i pełnieniem władzy wewnątrz państwa oraz w stosunkach międzynarodowych.

Prezentowana książka zasługuje na dużą uwagę czytelniczą ze względu, m.in. na: 1. podjęcie ogólnopolskie dyskusji na temat współczesnych kierunków rozwoju politologii; 2. wskazanie wagi ujęć teoretycznych w badaniach politologicznych; 3. określenie istoty i wagi w badaniach politologicznych paradygmatów metodologicznych; 4. podjęcie próby wpisania polskiej politologii w naukę światową. Aczkolwiek ujawnia się w wielu opracowaniach „przesyt” przywoływania literatury anglosaskiej, co jest tzw. poprawnością ideową, a pomija się polski dorobek intelektualny w rozwoju tej dyscypliny; 5. dostarczenie dyskursu intelektualnego, zwłaszcza dotyczącego „nowych” pól badawczych w zakresie nauk o polityce.

Z przekonaniem należy wyrazić opinię, że książka ta powinna znaleźć się wśród najważniejszych polskich lektur politologicznych.

Andrzej Chodubski

Tadeusz Klementewicz, *Geopolityka trwałego rozwoju. Ewolucja cywilizacji i państwa w trakcie dziejotwórczych kryzysów*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2013, ss. 505

Wśród książek ukazujących rozwój ludzkości w ramach różnych rozwiązań instytucjonalnych na dużą uwagę zasługuje prezentowane studium. Ważne kategorie poznawcze stanowią w nim: przemiany cywilizacyjne, globalizacja, recepcja intelektualna idei trwałego rozwoju. Założenia poznawcze wskazano we „Wstępie”, zatytułowanym „Cywilizacja światowa w globalnym ekosystemie. Staronowe funkcje państwa”. Wskazuje się tu, że celem książki jest prowadzenie czytelnika przez labirynt dróg rozwoju wspólnot ludzkich. Marszulec tej wędrówki wyznacza postęp w zakresie techniki i energii. Stanowią one oręż w adaptacji do lokalnych ekosystemów, czyli nadania im postaci umożliwiającej i sprzyjającej tworzeniu materialnych podstaw zbiorowej egzystencji. Podstawy te tworzy gospodarka, z właściwymi sobie sposobami łączenia bezpośredniego wytwórcy z warunkami i środkami pracy. Sternikiem procesu adaptacji było, jest i zapewne będzie państwo.

Wskazuje się, że historię ludzkości trzeba rekonstruować jako dzieje ciągle rosnącej populacji, zwiększającego się metabolizmu społecznego oraz rosnącej presji na funkcjonowanie lokalnych ekosystemów.

Wskazując na kwestie metodologiczne zauważa się, że trudności warsztatu badawczego humanisty objawiają się wyjątkowo wyraźnie, kiedy bada się proces rozwojowy w długiej skali czasowej i wielkiej przestrzennej. Ujawnia się w tym względzie potrzeba przewyciężenia XIX w. podziału nauk na: ekonomię, politologię i socjologię. Ujawnia się jednak problem integracji wiedzy, problem transdyscyplinowej strategii badania – jak łączyć rozległą wiedzę, w tym ujawniającą się w czasie i przestrzeni.

Zwolennicy ujęć makrohistorycznych zauważają np.: „historia mająca aspiracje do wielkiej syntezy nie może abstrahować od konkretnej rzeczywistości, od liczb, map, dokładnej chronologii, nie może być niesprawdzalna”. Wskazuje się też, że „odgradzanie dyscyplin od siebie nawet w formie żywoplotu, jest poważnym błędem, którego nie usprawiedliwia posiadanie tzw.